

Personalizm Karola Wojtyły/Jana Pawła II jako odpowiedź na współczesny sekularyzm kultury zachodniej. Studium z antropologii filozoficznej

Streszczenie

W dysertacji poddano analizie problem sekularyzmu kultury zachodniej w świetle personalistycznej antropologii Karola Wojtyły/Jana Pawła II. Badania miały na celu wydobyć istotnych cech zachodniego sekularyzmu, zwłaszcza tych, które wydają się być sprzeczne z naturalnymi dyspozycjami ludzkiej osoby i które uniemożliwiają tym samym optymalne realizowanie się osobowej natury człowieka. Jedną bowiem z istotnych cech wspomnianej natury jest religijność, skutkiem czego eliminacja zjawiska religii z życia ludzkiego, względnie sprowadzenie go do sfery prywatnej – wbrew wspólnotowemu charakterowi fenomenu religii – nie pozostaje bez znaczenia zarówno dla rozumienia ludzkiej osoby, jak i dla jej optymalnego spełniania się w środowisku kulturowym.

Drugim istotnym celem badań było ukazanie ścisłej korelacji, jaka zachodzi między koncepcją kultury i rozumieniem osoby ludzkiej. Niejednoznaczność, fragmentaryzacja, a przede wszystkim związane z tym oderwanie kultury od natury ludzkiej doprowadziło bowiem do relatywizacji istoty kultury, a ostatecznie do jej zanegowania. W wyniku tego rodzaju reinterpretacji faktu kultury zmarginalizowaniu uległy jej fundamentalne wymiary, które wiązały się z transcendencją bytu ludzkiego, wspólnotowym sposobem realizowania się osoby ludzkiej, obiektywnym porządkiem moralnym oraz religijną naturą człowieka, wyrażającą się w otwarciu na świat nadprzyrodzony. W ten sposób idee sekularystyczne, które początkowo miały charakter społeczno-polityczny, uzyskały racjonalne teoretyczne uzasadnienie, opisywane m.in. przez Maksa Webera jako „odczarowanie świata”. Kulturę zaczęto wyjaśniać wyłącznie z perspektywy socjologicznej i antropologicznej, odrzucając jakiegokolwiek jej metafizyczne podstawy, co prowadziło do swoistej dychotomii między kulturą a osobą ludzką (naturą), a w konsekwencji do redukcjonistycznej wizji osoby.

Tymczasem personalistyczne ujęcie odwołuje się do metafizyki, dzięki której przewyżcza wspomnianą dychotomię, wskazując na ścisłą współzależność między rozumieniem kultury i osoby. Ukazanie ujęcia personalistycznego było tym samym kolejnym istotnym celem przeprowadzonych badań. W jego świetle bowiem, jak zauważy Karol Wojtyła/Jan Paweł II, osoba ludzka stanowi centrum, podmiot, przedmiot i cel kultury. Personalizm jawi się w ten sposób jako racjonalne i realistyczne ujęcie podstaw ludzkiej

kultury, które określane są na podstawie nieredukcjonistycznego rozumienia ludzkiej osoby, które Karol Wojtyła pozytywnie nazywa ujęciem adekwatnym, uwzględniającym zarówno metafizykę ludzkiej osoby, jak i wyjaśniającą jej wymiar nadprzyrodzony teologię, przy jednoczesnym odpowiednim uwzględnieniu wyników badań nauk szczegółowych.

Zrealizowanie zamierzonych celów badań wpłynęło na określenie ich struktury, która obejmuje pięć rozdziałów dociekań. Rozdział pierwszy zawiera analizę niejasności związanych z pojęciem kultury w formie przeglądu głównych interpretacji faktu kultury na gruncie podstawowych dyscyplin, do których należy filozofia kultury, antropologia kulturowa oraz socjologia kultury. Ponadto przedstawiona została także metafizyczna koncepcja kultury, która kładzie nacisk na poszukiwanie istotnych właściwości w pluralizmie zjawiska kultury, jak i na zapodmiotowanie ekspresji kulturowej w człowieku. W rozdziale tym poddano również analizie klasyczne dziedziny kultury – *theoria*, *praxis* i *poiesis*, z uwzględnieniem religii, która stanowi unikalne i integralne zjawisko kulturowe. Dyskusję kończy filozoficzna analiza sekularyzmu jako współczesnego doświadczenia kulturowego, wyjaśniająca jego znaczenie pojęciowe i nakreślająca jego główne założenia.

W kolejnym rozdziale uwaga skupia się na przejawach współczesnego zachodniego sekularyzmu jako dominującego paradygmatu kulturowego. Do przejawów tych należą: zanik przeżywanego doświadczenia religijnego, negacja transcendencji, relatywizm moralny, absolutyzacja wolności, płynność tożsamości osobowej człowieka oraz pojawienie się tzw. „kultury śmierci”, której ilustracją są praktyki, takie jak aborcja, antykoncepcja, eutanazja czy samobójstwo. Krytycznej analizie poddano antropologiczne implikacje tych zjawisk i ich konsekwencje dla rozumienia godności człowieka i odpowiedzialności moralnej.

Następny rozdział poświęcony został podstawom personalizmu Karola Wojtyły/Jana Pawła II, co wiązało się z analizą fenomenologiczną i metafizyczną osoby ludzkiej, która ujawnia swoją specyfikę w czynie, danym w pierwotnym sensie w ramach doświadczenia wewnętrznego. Oryginalny charakter personalizmu Wojtyły został przedstawiony ze szczególnym uwzględnieniem świadomego działania, samostanowienia, samoposiadania i samopanowania. W dalszej części rozważań poruszono poziomy i pionowy wymiar transcendencji osobowej człowieka oraz integrację natury i osoby jako podstawę normatywności moralnej. Dzięki odwołaniu się do metafizyki tomistycznej, w niniejszym rozdziale uwydatniony został realizm antropologii Wojtyły, w kontraście do idealistycznych tendencji charakterystycznych dla myśli sekularystycznej.

W rozdziale czwartym przeprowadzono analizę moralnego wymiaru ludzkiego działania jako fundamentalnej drogi do prawdy o osobie ludzkiej. Główna uwaga skupiła się

na moralnej strukturze ludzkiego doświadczenia czynu, aksjologicznym charakterze dobra moralnego oraz normatywnym i teleologicznym wymiarze powinności moralnej. Rozważona została także rola sumienia jako strażnika postępowania moralnego oraz rozumienie osoby ludzkiej jako odpowiedzialnego podmiotu moralnego. Punktem kulminacyjnym dociekań było ukazanie osoby jako *capax veritatis et boni*, czyli jako zdolnej do pojmowania prawdy i dobra poprzez sprawczość woli kierowanej rozumem. Podkreślono, że w odróżnieniu od ujęcia Wojtyły/Jana Pawła II, stanowiska etyczne odwołujące się do sekularyzmu, zazwyczaj mają charakter relatywistyczny albo aprioryczny.

Ostatni rozdział przedstawia konstruktywne ujęcie kultury personalistycznej, opartej na adekwatnej antropologii osoby ludzkiej. Ujęcie to wyprowadzone jest z immanentnej właściwości podmiotu ludzkiego, utożsamianej ze źródłem osobowej transcendencji i działania moralnego. Personalistyczne, egzystencjalne i teologiczne analizy podmiotu osobowego, a w szczególności z koncepcja *imago Dei*, pozwoliły Wojtyłcie uzasadnić godność człowieka, która leży u podstaw kultury personalistycznej. Ważnym aspektem sprawczości człowieka jest relacja między prawdą a wolnością, będąca koniecznym warunkiem autentycznego życia osobowego i wspólnotowego. Dyskusję kończy ukazanie osoby ludzkiej w kontekście wspólnoty osób urzeczywistniającej się w relacjach Ja–Ty i My. W świetle przeprowadzonych analiz kultura personalistyczna jawi się jako propozycja lepiej odpowiadająca osobowej naturze człowieka, niż ta, którą formułuje antropologiczny redukcjonizm współczesnego zachodniego sekularyzmu.

Wyniki podjętych badań potwierdzają, że personalistyczna wizja kultury Wojtyły/Jana Pawła II, oparta na realistycznym pojmowaniu osoby ludzkiej, wydaje się adekwatnie odpowiadać na antropologiczne mankamenty współczesnego zachodniego sekularyzmu, zważywszy na jego indywidualistyczne założenie o kulturze pozbawionej prawdziwego poczucia wspólnoty, relatywizm wartości kulturowych i prawdy, marginalizowanie znaczenia religii w kulturze i obiektywnego poczucia moralności. Wymienione mankamenty nie tworzą właściwego środowiska dla doświadczenia kulturowego, które odpowiada prawdzie o osobowej naturze człowieka. Tymczasem podejście personalistyczne realistycznie uwzględnia korelację wszystkich podstawowych wymiarów kultury z naturą ludzką, dzięki czemu tak pojęta kultura obejmuje nieodzowne uwarunkowania spełniania się osoby ludzkiej, będącej podmiotem, przedmiotem i celem kultury.

17-12-2025, Stephen Ikechukwu Ugwu